

Андрій Смирнов

Нижнікова, Світлана. *Єпархіальні жіночі училища в Україні (друга половина XIX — початок XX ст.): Монографія*, наук. ред. Л. Ю. Посохова (Харків: Майдан, 2018), 244 с., іл.

Єпархіальні жіночі училища — це середні напівзакриті навчальні заклади, які проіснували майже сімдесят років і були важливою ланкою системи освіти України, відіграючи значну роль в історії Російської православної церкви та жіночої емансипації. На жаль, ці освітні установи є не такими популярними та відомими, як інститути шляхетних дівчат чи вищі жіночі курси. У підручниках з історії України ми ледве знайдемо кілька рядків про єпархіальні училища. Тому вихід цієї монографії є важливим внеском у дослідження історії духовної освіти. Зростання інтересу до жіночої історії протягом останніх десятиліть ще більше актуалізує значущість цієї розвідки, автором якої є молода дослідниця, кандидат історичних наук Світлана Нижнікова.

У вступі авторка характеризує історіографію питання, виділивши три фази дослідження історії єпархіальних жіночих училищ, що є типовим для студій зазначеного періоду. Відповідно, перша фаза охоплює другу половину XIX — початок XX ст., друга — радянську добу, третя — сучасний період. Наступний блок вступної інформації стосується джерельної бази. Світлана Нижнікова опрацювала значний корпус джерел із декількох архівних та бібліотечних зібрань України та Російської Федерації, а також використала законодавчі й актові джерела, діловодну документацію, періодичні видання, джерела особового походження, твори художньої літератури. Варто додати, що книжка вводить до наукового обігу нові джерела з історії жіночої освіти.

Перший розділ присвячено аналізу навчального процесу в єпархіальних жіночих училищах України. Авторка показує, як змінювалися навчальні програми, як керівництво училищ реагувало на виклики часу та пристосовувало ці освітні заклади до потреб суспільства. Корисними є додатки, що знайомлять читача з навчальним розкладом та навантаженням в єпархіальних училищах. Світлана Нижнікова приділяє значну увагу зіставленню навчального процесу в тогочасних середніх жіночих навчальних закладах, що допомагає виявити типові та унікальні риси єпархіальних училищ. Цікавим є сюжет про реакцію вихованок цих навчальних закладів на революційні події 1905–1907 рр.

У наступному розділі читач може ознайомитися з виховним процесом в єпархіальних училищах та основними напрямками виховання. Авторка показує, як керівництво готувало з вихованок майбутніх гідних дружин священників та високоморальних учительок початкових шкіл, як проходили «сірі» будні учениць напівзакритих освітніх закладів, з чого починався та закінчувався їхній день тощо. Привертає увагу оповідь про організацію свят, літературно-музичних вечорів, екскурсій.

Третій розділ містить характеристику учениць досліджуваних училищ. Авторка реконструює соціальний склад вихованок, зокрема аналізує співвідношення учениць світського та духовного походження, з'ясує, які саме «дочки духовенства» навчалися в цих училищах, простежує, вихідцями з яких соціальних станів були світські вихованки. У книжці обговорено джерела утримання різних груп єпархіалок, досліджено чинники, що впливали на збільшення загальної кількості учениць. Спостереження підсумовує висновок авторки про те, що «реорганізація єпархіальних училищ у 1860-ті рр. привела до зростання їхньої популярності серед населення. Про це свідчить стрімке збільшення числа єпархіалок та виникнення конкурсу на місце в училищі» (с. 130).

В останньому, четвертому розділі запропоновано просопографічний портрет викладацької спільноти єпархіальних жіночих училищ України. Авторка досліджувала педагогічний склад за такими ознаками: рівень освіти, гендерний розподіл праці, спеціалізація викладачів, тривалість роботи в училищі, наявність інших місць роботи, динаміка загального числа викладацького складу. Окрему увагу привертає сформована нею база даних «Викладачі обов'язко-

вих предметів єпархіальних жіночих училищ», до якої було внесено інформацію про 375 викладачів. Проаналізувавши зазначену базу даних, Світлана Нижнікова виділяє три групи викладачів єпархіальних училищ. Вона характеризує цей викладацький колектив як «відкритий», з частими ротаціями та соціальною строкатістю його представників.

Насамкінець треба відзначити, що праця доволі ошатно видана, список джерел та літератури містить 394 позиції, монографію ілюструють світлини будівель та портрети вихованок єпархіальних жіночих училищ України. На особливу увагу заслуговують детальні додатки, які є окрасою книжки: їх 20, серед них таблиці, діаграми й графіки. Ці додатки вельми інформативні, адже вони надають детальні зведені відомості щодо навчального процесу, викладацького колективу та складу вихованок.

Підсумовуючи, можна констатувати, що рецензована монографія є вдалим аналізом еволюції єпархіальних училищ на тлі політичних та соціально-культурних процесів у Російській імперії, а певні прорахунки не знижують загального позитивного сприйняття книжки. Вона стане у пригоді науковцям, краєзнавцям, фахівцям із жіночої освіти, усім тим, хто цікавиться історичною тематикою.